

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

SKIRA SPETSAR

En undersökning av spetsar från Föreningen
Bohusläns Virkning

Maria Claesson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot ledarskap och slöjd

2017, 180 hp

Grundnivå

2017:17

Beskrivning av omslaget:

Närbild på pärmarna med virkade utsidor. Den översta med en variant av mönstret Bohusstjärnan. Pärmarna innehåller virkade de virkade prover från föreningens verksamma tid som har legat till grund för undersökningen.

Foto M. Claesson

SKIRA SPETSAR

En undersökning av spetsar från Föreningen Bohusläns Virkning

Maria Claesson

Handledare: Henrik Ranby

Examensarbete 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk, 180 hp

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 786 4703
Tel +46 31 786 0000

Bachelor's program in Leadership and Handicraft
Graduating thesis, BA/Sc, 2017

By: Maria Claesson
Mentor: Henrik Ranby

Sher Laces – an investigation of laces from Bohusläns crochet associations.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the Bohusläns crochet associations aesthetics preferences. The subjects of this study were three binders with samples of crochet lace; four texts that can be related to the founder of the association and five newspaper articles about Bohusläns crochet association. The texts, the news articles and a number of samples, samples that were randomly selected, were examined in terms of colour, material, technique and subject. The lace patterns were also compared with laces in books about historic crocheting.

The examination of the laces shows that the colours of the laces are mainly white and the techniques varies in difficulty. In the earlier binders were both objects that were crochet back and forth and in the round. In the newest binder all of the objects were crochet in the round. The debate about the aesthetics was mainly focused on the right material, craftsmen's skills and patterns. Swedish flax was to be preferred and the leaders of the association reviewed the craftsmen's work to improve it. Inspiration to new patterns was looked for in old samples at museums and in private collections. In those cases where colour were mentioned they talked about shiny white.

On the basis of the result of this research, it can be concluded that laces from Bohusläns Crochet association were a part of the crochet tradition. The patterns of the laces were created in techniques that were popular at the time but also could be related to historic crocheting. The tradition of Bohusläns crochet lived on in the regional sloyd shop Bohuslöjd-konstfliten but in a more homogenized form with a few popular patterns. The debate about the aesthetics concentrated at how the associations had worked to improve the crochet tradition in Bohuslän. The debate was also about how they developed products that should attract the customers and be possible to sell. The craftsmen played a very important part in the success of Bohusläns crocheting association.

Title in original language: Skira Spetsar—en undersökning av spetsar från Föreningen Bohusläns Virkning.

Language of text: Svenska

Number of pages: 45

Keywords: crochet, lace, Bohuslän, textile history, home industry

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—17/17—SE

Förord

Jag har levt och andats virkning de senaste månaderna och jag riktar mitt tack till min make Kjell, för att du har dragit det stora lasset på hemmafronten och stått ut med alla böcker, papper och dagar då du mest har sett mig som en skugga bakom datorskärmen. Tack också till mina älskade barn Vega, John och Ingemar som ger mig utrymme och möjlighet att hitta nya vägar i livet.

Arbetet med Bohusläns Virkning har gett mig mycket kunskap och många insikter och spetsvirkningen har fått en ny plats i mitt hjärta.

Innehållsförteckning

1	Inledning	11
1.1	Bakgrund.....	11
1.2	Begrepp.....	11
1.2.1	Spets.....	11
1.2.2	Virkning	12
1.2.3	Grundmaskor.....	12
1.2.4	Mellanspets	12
1.2.5	Uddspets.....	12
1.2.6	Montering.....	12
1.2.7	Tablett	12
1.2.8	Hemslöjd	12
1.3	Forsknings- och kunskapsläge	13
1.3.1	Virkningens historia fram till 1900-talet.....	13
1.3.2	Virkningens färger och material	13
1.3.3	Virkteknik och föremål	14
1.3.4	Spridning av virkningsmönster	15
1.3.5	Bohusläns virkning	15
1.4	Problemformulering.....	16
1.5	Frågeställning.....	16
1.6	Syfte och målsättning.....	16
1.7	Avgränsningar.....	16
1.8	Metod.....	17
1.9	Teoretisk referensram/etiska frågeställningar	17
1.9.1	Hemslöjdens estetik	17
1.9.2	Etiska överväganden	18
1.10	Källmaterial och källkritik	18
1.10.1	Källmaterial.....	18
1.10.1.1	Pärmar med prover.....	19
1.10.1.2	4 texter om Bohus Virkning:.....	19
1.10.1.3	Artiklar i pressen	19
1.10.1.4	Litteratur som behandlar virkningens historia och som skapar ett sammanhang för de utvalda proverna.	19
1.10.2	Källkritik	20
2	Undersökingsdel	21
2.1	Genomförande.....	21

2.1.1	Genomgång av Bohusläns Virknings prover	21
2.1.2	Genomgång av texter och tidningsartiklar	29
2.1.2.1	Material	29
2.1.2.2	Färg	29
2.1.2.3	Teknik	29
2.1.2.4	Förmål	30
2.2	Resultat	30
2.2.1	Spetsarna i pärmar med prover från Bohusläns virkning	30
2.2.2	Texter och artiklar om spetsarna	31
3	Diskussion och slutsats	33
3.1	Diskussion	33
3.1.1	Källmaterial	33
3.1.2	Virkningens anseende och Bohusläns Virkning	33
3.1.3	Undersökningens metod och teori	34
3.1.4	De virkade spetsarnas estetiska uttryck	35
3.1.5	Estetik i texter och tidningsartiklar	36
3.2	Slutsats	37
4	Sammanfattning	39
5	Bildförteckning	41
6	Referenser	42

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Virkningen har alltid funnits i mitt medvetande. Till och med min mamma, som var tämligen ointresserad av handarbete, kunde tänka sig att virka en gigantisk gardin med en mycket tunn virknål någon gång på 80-talet. Farmor virkade kantremсор till fönsterbrädor, små dukar att lägga under blomkrukorna, överkast och filter. Jag bad ofta farmor att hon skulle virka till mig eftersom jag visste att det gjorde henne glad. Ett överdrag till en fätölj, ett överkast till sängen, en filt osv. För farmor fanns det inte ett liv utan virkning och när hon dog låg en påbörjad mormorsruta i en korg. I skåpen fanns också drivor med mormorsrutor redo att bli filter.

Jag hade ett ganska okomplicerat förhållande till virkningen, den var bara en av alla möjligheter till skapande. Det var först när jag började läsa mer om hemslöjd och hemslöjdsrörelsen som jag insåg att virkningen ofta varit ifrågasatt och ansetts som en dålig och mindervärdig teknik. Detta faktum gjorde mig intresserad av att öka min förståelse för virkningen, virkningens historia och det faktum att ett hantverk kan vara både hatat och älskat.

Mitt intresse väcktes när jag stötte på föreningen Bohusläns virkning i samband med uppstarten av mitt uppsatsarbete. Under en science-fair¹ tog Annelie Palmsköld upp ett antal ämnen som hon såg som intressanta för en C-uppsats bland annat att titta på föreningens material för att öka kunskapen om virknings historia i Sverige. Jag fick veta att föreningens verksamhet hade tagits över av Bohusläns Konstfliten 1954. Hemslöjden, som inte såg virkningen som en accepterad teknik, hade låtit virkningen leva vidare när Bohusläns Virkning upphörde. Föreningen hade en omfattande produktion av spetsar och den försåg virkerskorna med material och mönster. De virkade föremålen såldes i den egna butiken, på varuhus vid speciella tillfällen och på hotell och turistmål i Bohuslän. Det material som föreningen har lämnat efter sig ska ha följt med till Bohus Slöjd. Idag är det okänt vart den största delen har tagit vägen, det som hittills identifierats är ett överlåtelseavtal med tillhörande korrespondens, föreningens protokoll under den verksamma tiden samt tre pärmar med prover på Bohusläns virknings spetsar.

1.2 Begrepp

1.2.1 Spets

Begreppet spets innefattar en mängd olika tekniker och material. Spetsens funktion är att på ett estetiskt och praktiskt sätt skapa en avslutning på ett tyg. Spetsen är genombruten och uppbyggd av olika mönster av håligheter (Nylén 1969, s. 295). Annelie Palmsköld tar upp Pat Earnshaws definition av spets i texten ”Crafting Cultural Heritage” (Palmsköld 2016). Earnshaw menar att den genombrutna spetsen formas antingen av maskiner eller för hand. Olika material som silke, guld, silver, bomull, mohair och aloe blir till spets genom att flätas, knyts, vridas eller genom att öglor skapas (Earnshaw 1980 se Palmsköld 2016, s. 21). Nylén tar upp att en spets kan vara sydd, knypplad, virkad, stickad, flätad, språngad eller knuten (Nylén 1969, s. 295). Knypplade och sydda spetsar ansågs vara äkta och andra tekniker blir således oäkta (Nylén 1969, s. 295). Att se på spetsar som äkta eller oäkta menar Palmsköld handlar om att skapa hierarkier inom hantverket (Palmsköld 2016, s. 21). Utvecklingen av spetsar har skett genom att spetsar i andra tekniker har studerats och

---

¹ Annelie Palmsköld på Sciensfair Göteborgs Universitet 2017-01-27

efterliknats. Detta har bidragit till att spetsens formspråk känns igen i olika tekniker (Nylén 1969, s. 295).

1.2.2 Virkning

Ordet virka kommer enligt etymologisk ordbok från tyskan wirken och betyder tillverka eller förfärdiga (Hellqvist 1922, s. 1133). Virkning består av en obruten serie av öglor, s.k. maskor. De skapas med en krokförsedd nål den s.k. virknålen (Sandgren 2008, s. 7). Maskorna fästs i varandra och resultatet formas fritt till 2- eller 3-dimensionella föremål. Genom kombinationen av hur många gånger garnet slås runt virknålen och hur virknålen sticks genom den tidigare maskan bildas olika masktyper. Olika masktyper kombineras för att skapa varierande mönster (Sandgren 2008, s. 7). Det finns olika varianter av virkning, Nylén tar upp att spetsvirkningen varit betydelsefull i Sverige (Nylén 1969, s. 286).

1.2.3 Grundmaskor

Åsa Sandgren definierar i sin uppsats *Ursprung okänd - virkningens historia i Sverige under 1900-talet* grundmaskor inom virkning. De är enligt Sandgren luftmaska, smygmaska, fast maska och stolpe (Sandgren 2008, ss. 7-8). Beskrivning på olika maskor finns att tillgå i olika virkböcker. Den som används i uppsatsen är Paludans teknikavsnitt i boken *Haekling historie og teknik* (Paludan 1986, ss. 258-330).

1.2.4 Mellanspets

Mellanspets är spetsar som har raka kanter. De avses att bli monterade mellan två tygstycken t.ex. på lakan och örngott (Björk 1944, s. 6).

1.2.5 Uddspets

Spetsar som är oliksidiga där en av kanterna är raka och den andra har olika former av uddar. De monteras på kanten av ett tygstycke så som underkläder, kragar, gardiner (Björk 1944, s. 6).

1.2.6 Montering

Montering av en virkad spets betyder att en spets sys eller virkas fast på ett annat tyg. Paludan tar upp att spetsen ofta syddes fast. Anledningen var att det var lättare att göra avancerade mönster i spetsen om den färdigställdes innan montering (Paludan 1986, s. 321).

1.2.7 Tablett

Med tablett, bordstablett eller bordsunderlägg menas ett underlägg som är till för att skydda ett underlag mot repor och fläckar. De kan vara dekorativa och gjorda i olika tekniker. Vanligtvis är de så stora att de rymmer en persons tallrik, glas och bestick vid en måltid (Wikipedia 2017).

1.2.8 Hemslöjd

Hemslöjd är ett begrepp som använts sedan mitten av 1800-talet. Ordet har haft olika definitioner som beskrivs av Anneli Palmköld i *Begreppet Hemslöjd* (Palmköld 2012). Palmköld tar upp hur etnologen Sofia Danielssons definierar ordet hemslöjd. Med ordet hemslöjd kan en mena den organiserad produktion i hemmiljö eller så kan en mena den organiserade rörelsen. Definitionen skiljs åt genom att produktionsformen stavas med litet h och organisationen med stort H (Palmköld 2012, s. 17). I uppsatsen används begreppet på detta sätt. Hemslöjd med stor H syftar till rörelsen och hemslöjd med litet h syftar på produktionsformen.

1.3 Forsknings- och kunskapsläge

1.3.1 Virkningens historia fram till 1900-talet

Sandgren kommer fram till att virkningens ursprung inte kan fastställas (Sandgren 2008, s. 15). Det finns flera möjliga ursprung till virkningen och en av dessa är påtning. Påtningen är en primitiv variant av virkning som endast bygger på smygmaskor. Tekniken användes i lägre klasser där det fanns ett behov av tjocka och kraftiga tyg i ull som främst var bra för att hålla värmen (Paludan 1986, s. 16).

Paludan tar upp tamburering som ett annat troligt ursprung. Tamburering blev vanligt bland högre klasser under 1700-talet. Garnet drogs upp med en smal krok genom ett tyg och bildade sammanbundna öglor. Den krokföreda nålen kallades på franska *chrochet*. Succesivt frigjordes garnet från tyget och istället bildades fristående nätverk s.k. ”*Chochet en air*” vilket betyder att virka i luften (Paludan 1986, s. 23). Sandgren menar att det är troligt att påtning och tamburering tillsammans har bidragit till det som är virkning idag (Sandgren 2008, s. 29). På 1800-talet tog virkningens utveckling fart (Nylén 1969, s. 286). Sandgren tar upp industrialismen som en bidragande faktor. Tillgången på maskinspunna garner i bomull eller lin och sänkta priser på textilier gjorde att det fanns möjlighet till att fördjupa sig i att göra flärdfulla arbeten (Sandgren 2008, s. 18). Sandgren tar också upp att ny tryckteknik gjorde mönster mer tillgängliga. Det blev enklare att trycka böcker och billigare för kunden att köpa dem (Sandgren 2008, s. 18). Intresset för virkning ökade under 1800-talet för att kulminera i början av 1900-talet (Paludan 1986, s. 89). Anneli Palmsköld tar i upp att virkningen blev vanligt i borgerliga kretsar och att den förde med sig ett kvinnoideal där små rörelser flit och koncentration visades i sociala sammanhang. Människor från landsbygden flyttade till städer och där anammade de bland annat den moderna virkningen. Virkningen spreds då och tillslut utfördes den i alla samhällsklasser (Palmsköld 2015, s. 208).

Intresset för virkning minskade under 1900-talet men trots det blev den en del av hemindustrin på Irland. Virkning som hemindustri spred sig också till andra delar av Europa och professionella personer virkade på beställning (Paludan 1986, s. 90). Garnfirmor började under 1900-talet sprida mönster vilket ledde till att det var företag som styrde vad som virkades. Paludan menar att färdiga mönster med förvalt garn gjorde att spelrummet minskade för den egna fantasin och kreativiteten (Paludan 1986 s. 91).

1.3.2 Virkningens färger och material

Virkningen har diskuterats ideologiskt. Virkade föremål var oftast vita och beskrevs som negativt (Danielsson 1991, s. 200; Key, E. 2014, s. 30). I Gerda Björks bok *Svensk virkning under 100 år* finns en samling spetsar. Alla spetsar ser vita ut men färgen nämns inte vidare i hennes texter. Det som nämns är ett blåaktigt bomullsgarn kallat ankargarn som använts i virkningen från 1700-talet och framåt (Björk 1944, s. 6). Nylén visar upp prover i sitt avsnitt om virkning, dessa är spetsar som är vita till färgen (Nylén 1969, s. 289). Hur vit spetsen var berodde på vilket material som användes, bomullen var ofta vitare än t.ex. linet. Linets naturliga färg bleks under inverkan av solljus vilket gör att ett nytt föremål i lin är mörkare än ett föremål som utsatts för solljus (Fröjer & Zienkiewicz 1979, s. 28).

Paludans genomgång av virkade föremål, bilder och mönster visar på en större variation av färger i virkningen. Soffkuddar, plagg och väskor är ofta utförda i tekniken flerfärgsvirkning (Paludan 1986). I spetsvirkningen är dock den vita färgen vanligast (Paludan 1986, s. 92).

Nylén tar upp att virkningen kom samtidigt som bomullens intåg på 1800-talet (Nylén 1969, s. 286) men de tidiga mönstersamlingarna föreslår att materialet kunde vara bomull, lin, hampa, silke, ull eller chenille (Paludan 1986, s. 44). Genom industrialismen kom

maskinspunnen tråd och Björk menar att den jämna tråden var viktigt för att få ett bra resultat i virkningen (Björk 1944, s. 6). Björk tar också upp att det var järntråd som förordades i tidiga böcker om virkning (Björk 1944, s. 6). Under 1800-talet var garnet oftast tunt och fint vilket gav ett tunt och skirt resultat. Under början av 1900-talet blev materialen grövre och det ledde till att mönstren förenklades (Paludan 1986, s. 90).

1.3.3 Virkteknik och föremål

Virkningen som den teknik den blev under 1800-talet utvecklades i olika varianter. Några av dessa varianter som är relevanta för undersökningen beskrivs nedan.

- Runda tvådimensionella föremål virkas från mitten och utåt och påbörjas med en ring av luftmaskor. Under varje varv ökas antalet maskor och rundeln växer i storlek. Virkningen får en tydlig fram och baksida eftersom virkningen sker från samma håll. Tekniken används ofta för att skapa flera likadana rundlar eller rutor som sedan monteras tillsammans till större föremål (Paludan 1986, ss. 264-265).
- Virkning fram och tillbaka börjar med en kedja av luftmaskor. Arbetet vänds och nästa varv virkas tillbaka i luftmaskkedjan. Vid luftmaskkedjans slut vänds arbetet igen och nästa varv virkas i det föregående varvets maskor. Genom att öka eller minska antalet maskor skapas olika former, om ingen ökning eller minskning sker blir arbetet fyrkantigt (Paludan 1986, ss. 259, 262). Det finns ingen tydlig fram och baksida eftersom virkningen sker åt båda hållen. I de tidiga beskrivningarna skedde virkningen åt samma håll, när slutet nåddes klipptes garnet av och nästa varv påbörjades på samma ställe som det första, anledningen var det ansågs att resultatet blev vackrare (Stålberg 1977 [1848], s. 3).
- Picot kommer från franskans spets eller tagg och är en kantning med små öglor eller knutar på en spets eller ett tyg (Wikipedia 2017). Inom virkningen skapas en picot genom att det mellan två fasta maskor eller stolpar virkas ett antal luftmaskor som blir en ögla (Paludan 1986, s. 324).
- Tränsning inom virkning är att virka runt en luftmaskkedja eller en tråd tätt med fasta maskor. Tekniken används bland annat i den irländska virkningen (Paludan 1986, s. 323).
- Filévirkning består av luftmaskor och stolpar som bildar ett rutmönster. Mönstret skapas genom att vissa av rutorna fylls med stolpar. Mönstret ritas oftast upp på rutigt papper (Paludan 1986, s. 268).
- Mellanspets och uddspets virkas antingen på längden eller på tvären. Virkas spetsen på längden måste det i förväg bestämmas hur lång spetsen ska vara men virkas spetsen på tvären kan längden bestämmas under virkningen. Björk skriver att spetsar som virkas på längden var vanligast under 1800-talet eftersom det ansågs att dessa spetsar blev vackrare (Björk 1944, s. 4).
- Olika uttryck i spetsarna skapades med hjälp av olika sorters band. Det var vanligast under senare delen av 1800-talet och första delen av 1900-talet. Ganserband är sick-sackformade band som virkades in i spetsen på olika sätt. Mignardise-band består av ett band med picoter på ena eller båda sidorna. Banden användes i virkade spetsar där man fäste virkningen direkt i bandet eller i bandets picoter. (Paludan 1986, s. 299). Det fanns också möjlighet att göra egna band med picoter genom hårnålvirkning (Björk 1944, s. 5).

Som tidigare nämnts så användes spets som ett estetiskt avslut av tyg i andra tekniker (Nylén 1969, s. 295). I Paludans forskning och insamling av bilder på virkade föremål finns många spetsar som är gjorda som delar av kläder. Bland annat halskragar, hättor, manschetter, ärmor till klänningar, förkläden, haklappar och jumprar. Det finns också föremål som är gjorda för inredning så som dukar, mellanspets till sängkläder och kanter på gardiner (Paludan 1986, ss. 92-257).

1.3.4 Spridning av virkningsmönster

Mönster till virkning spreds på olika sätt. Det var vanligt under 1800-talet att mönstren fördes vidare från generation till generation genom att prover samlades i pärmar eller lådor.

Samlingarna ärvdes sedan inom familjen men lånades också ut till vänner och bekanta.

Proverna användes som mönster och som inspiration till nya arbeten (Paludan 1986, s. 57).

Gerda Björk samlade in prover på spetsar från 1800-talet och framåt och en del av dessa presenteras i boken *Svensk virkning under 100 år* (1944). De tidigaste proverna i hennes bok är daterade från 1820-talet (Björk 1944, s. 12).

Den första tryckta mönstersamlingen med virkning som återfunnits är från Holland och kom ut år 1824 (Paludan 1986, s. 44). I Sverige kom häftet *Nya mönster till spetsstickning samt spetsvirkning med plancher av Charlotte L-R* ut 1844. (Björk 1944, s. 3). Det krävdes att den som virkade efter mönstren var kunnig eftersom beskrivningarna inte var tillförlitliga. Om mönstret följdes fick man ett annat resultat än det som fanns på bilden (Paludan 1986, s. 44).

Sandgren menar att en av anledningarna till virkningens stora spridning var att tryckerikonsten förändrades och det blev möjligt att trycka stora upplagor till ett rimligt pris (Sandgren 2008, s. 18). Sandgren tar upp att utgivningen av mönsterböcker som endast berörde virkning var mest frekvent i Sverige mellan 1844 och 1855. Efter det fanns virkning med i andra handarbetskrifter, det dröjde sedan fram till 1923 innan en ren mönsterbok om virkning gavs ut igen (Sandgren 2008, s. 20).

1.3.5 Bohusläns virkning

Bohusläns virknings historia har behandlats av Monica Hallén i kapitlet "Virkning - en hatad och hyllad teknik" ur boken *Bohus Slöjd 100 år av hjärtans lust* (Hallén 2006, ss 36-41).

Under 1930-talets var det kris bland stenhuggare i Bohuslän. Det gjordes då insatser för att skapa sysselsättning och inkomster till de som stod utan försörjning. Bohusläns virkning var en av dessa initiativ (Hallén 2006, s. 37).

Föreningens syfte var också att höja standarden på den virkning som de bohuslänska kvinnorna utförde och se till att de fick möjlighet att sälja sina arbeten (Hallén 2006, s. 37).

Försäljningen sågs inte som en heltäckande inkomst utan som en bisyssla som skulle vara ett litet bidrag till familjernas försörjning (Hallén 2006, s. 37). Hallén tar upp att virkningen vid föreningens start sågs som ett handarbete med mindre värde än andra (Hallén 2006 s. 37).

Karin Sanne, som var en ledare inom hemslöjden (Häglund 1999, s. 18), var ordförande och drev arbetet med föreningen. Det första framträdandet var 1935 på en Hemslöjdsutställning i Uddevalla. I pressen eftersökte föreningen virkade föremål, både nya och gamla. Föremålen som kom in blev en utställning (Hallén 2006, s. 38). Efter utställningen arrangerades det möten där de bohuslänska kvinnorna fick sina arbeten bedömda. Mönster utarbetades utifrån äldre prover som skänkts eller lånats ut till föreningen och museers virkade föremål. Det sågs som viktigt att ta tillvara tidigare generationers kunskaper genom att utgå från äldre virkade prover (Hallén 2006, s.38). Hallén skriver också att det inte förekommit skrivna virkmönster inom Bohusläns Virkning utan att de personer som virkade arbetade efter förlagor eller blandade delar från tidigare arbeten för att utarbeta nya varianter och mönster (Hallén 2006,

ss. 38-39). Ett av mönstren benämns av Hallén som fru Margareta Svenssons lilla virkade viol och denna duk finns fotograferad i boken (Hallén 2006, s. 37).

Föreningens verksamhet växte och föreningen fick disponera en lokal i Göteborg. Därifrån sköttes distributionen av garn till de som virkade och även försäljning av spetsar.

Hallén tar upp att föreningen var medveten om att det var viktigt att anlita någon med konstnärliga kunskaper för att utforma nya mönster men det är oklart om det skedde (Hallén 2006, s. 39).

År 1940 fick föreningen hyra en affärslokal i Göteborg. Omsättningen hade då ökat så att det fanns utrymme att anställa en person i butiken på deltid (Hallén 2006, s. 39). Intresset för spetsarna minskade sedan på 50-talet och föreningens verksamhet överläts till Bohuslöjd-Konstfliten. Bohuslöjd-Konstfliten fortsatte att sälja virkade spetsar under Bohusläns virknings namn men eftersom allt färre var intresserade av att virka för försäljning blev det enligt Hallén mest små dukar som såldes (Hallén 2006, s. 40).

1.4 Problemformulering

Det finns idag få uppmärksammade källor med information som behandlar Bohusläns virkning. Det är oklart var de största delarna av arkivet finns. Av de mönster och föremål som föreningen tog fram finns mer än 200 spetsar bevarade. Bohusläns virkning är mest känt för ett fåtal mönster som Bohusstjärnan och Viol. Samlingen innehåller många fler mönster och estetiken i dessa är inte undersökta i samma utsträckning. Forskningen kring virkningens historia i Sverige behöver utökas och undersökningen bidrar till detta. Ökad kunskap om virkningens historia i Sverige är intressant ur ett kulturvårdande perspektiv.

1.5 Frågeställning

- 1) Vilka estetiska uttryck visar sig i spetsar från Bohusläns Virkning och finns det kännetecken som kan visa att spetsarna kommer just från föreningen?
- 2) Hur diskuteras de estetiska uttrycken av de personer som var drivande i föreningen under åren 1935-1954?

1.6 Syfte och målsättning

Syftet med kandidatuppsatsen är att undersöka Föreningen Bohusläns virknings estetiska uttryck. Pärmar med virkade prover och texter och tal som finns bevarade från föreningens aktiva period ska användas i undersökningen. Genom att kartlägga materialet bidrar uppsatsen till ökad kunskap om Bohusläns Virknings produkter och de estetiska uttryck som förknippas med föreningen.

Resultatet ska uppmärksamma en del av virkningens historia i Sverige och på så sätt öka medvetenheten om virkning som en del av det svenska kulturarvet.

1.7 Avgränsningar

Uppsatsen fokuserar på estetiken kring spetsar som finns bevarade i Bohuslöjds arkiv. Uppsatsen kommer inte att behandla virkningens anseende. Föreningen Bohusläns Virkning är intressant ur flera aspekter bl. a. som arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Det är också intressant att utifrån Johanna Rosenqvists forskning *Könsskillnadernas estetik* (Rosenqvist 2007) undersöka de kvinnor som producerade varor till Bohusläns virkning: Dessa utgångspunkter kommer inte behandlas i annat än beskrivningen av föreningens historia som presenteras i avsnittet tidigare forskning.

1.8 Metod

Metoden går ut på att göra en kvalitativ undersökning av Bohusläns Virknings tre pärmar med virkade prover. Patel och Davidson menar att utgångspunkten i en kvalitativ undersökning är mjuka data som till exempel kvalitativa intervjuer eller tolkande analyser (Patel & Davidson 2011, s. 14). I detta fall handlar det om tolkande analyser.

Undersökningen är genomförd med en hermeneutisk ansats. Hermeneutik betyder enligt Patel och Davidson tolkningslära och går ut på att studera, tolka och förstå den mänskliga existensens grundbetingelse (Patel & Davidson 2001, s. 28). Patel och Davidson menar att den hermeneutiske forskaren närmar sig det som ska undersökas på ett subjektivt sätt utifrån sina egna kunskaper (Patel & Davidson 2011, s. 29). I detta avseende är det mina kunskaper och erfarenheter inom hantverket virkning som ligger till grund för undersökningen.

Undersökningen delas upp i två delar och dessa belyser uppsatsens frågeställningar med en deskriptiv ansats. I en deskriptiv ansats menar Patel och Davidson att välja ut några aspekter av det fenomen som är intressant för undersökningen (Patel & Davidson 2011 s. 13). Prover väljs ut slumpvis av en person som står utanför undersökningen och undersöks, beskrivs och analyseras. De utvalda proverna jämförs med prover i böcker om virkningens historia.

Samtliga prover i samlingen undersöks också utifrån färg och teknik.

Den andra delen av undersökning handlar om att identifiera diskussionen kring Bohusläns virknings estetik. Detta görs med en genomgång, beskrivning och analys av texter och artiklar från föreningens verksamma tid.

1.9 Teoretisk referensram/etiska frågeställningar

1.9.1 Hemslöjdens estetik

Uppsatsens teoretiska referensram inriktar sig mot teorin kring hemslöjdens estetik som Hyltén-Cavallius använder för att visa på kvalitetskriteriet inom hemslöjden. Hyltén-Cavallius menar att hemslöjdens estetik är en gemensam norm som man kan enas runt och om detta skriver hon i avhandlingen Traditionens estetik:

”Hemslöjdsestetiken består av ett antal element: tekniker, färger, föremål och material som idealt bör ha rötter i det som erkänts som tradition i en regional praktik Sverige tillsammans med ett specifikt kvalitetskriterium”

(Hyltén-Cavallius 2007, s. 21).

Inom hemslöjden var materialets ursprung viktigt, det skulle vara naturligt och helst svenskt (Ågren 1999, s. 51). Hyltén-Cavallius menar att bomullen är ifrågasatt som material eftersom det inte växte i Sverige (Hyltén-Cavallius 2007, s. 84). Ågren tar upp att bristen på inhemskt material ledde till kompromisser. Under kriget var det materialbrist vilket ökade användningen av garn i bomull/lin-blandningar och under 60-talet accepterades import av lin efter att den kommersiella linodlingen upphörde (Ågren 1999, s. 51).

Färgsättning diskuterades i termerna vackert och fult i ”Den kvinliga hemslöjden” (Danielsson 1991, ss. 198-199). De traditionella allmogemönstren med randning i rött grönt svart och vitt var det vackra medan helt vita sängtäcken var fula. Detta kopplar Danielsson ihop med Johan Falkes idé om att avsaknaden av färg gjorde hemmet kyligt och tråkigt (Danielsson 1991, s. 200). Hyltén-Cavallius menar att nyckelorden för färger inom hemslöjden var harmoni, mildhet och begränsad färgskala (Hyltén-Cavallius 2007, s. 111).

Olika tekniker har haft olika acceptans inom hemslöjden. Stavenow-Hidemark tar upp tekniker som inte accepterats var bl.a. virkning, klädersbroderier, cigarrlådearbeten och glödritning upp som det fula och falska. Teknikerna beskrivs av Zickerman som onödiga tidsfördriv vilket var förkastligt (Stavenow-Hidemark 1999 ss. 17-18). Ågren menar att de tekniker som var illa sedda hörde hemma i det borgerliga 1800-talet. Dessa saknade hemort och var inte en del av hantverkstraditionen innan industrialismen (Ågren 1999, s. 52).

Den tidiga hemslöjden värnade om att gamla metoder skulle användas och få en ny kontext (Danielsson 1991 s. 203). Men Ågren pekar på att det skedde förskjutningar i vad som ansågs vara acceptabel teknisk utveckling. Hon tar bl.a. upp maskinspunna garner och stickmaskiner. Ågren menar att teknisk utveckling har varit en förhandling och att hemslöjden i olika tider har ändrat sitt synsätt (Ågren 1999, s. 52).

Vackra föremål beskrevs i ”Den kvinliga hemslöjden”. De var enkla och knöt an till traditionen. Det enkla var vackert och det konstlade och pråliga var fult. De senare kunde knytas till industrialismens masskultur (Danielsson 1991 s. 198). Stavenow-Hidemark tar också upp Ellen Keys kamp mot bortkastad kvinnokraft genom att tillverka onödiga prydnadssaker (Stavenow-Hidemark 1999, s.18). Hemslöjdens relation till prydnadssaker menar Ågren var ambivalent eftersom de funnits som stödvaror till försäljning som har rättfärdigats genom att de varit av, enligt hemslöjden, rätt material och i rätt teknik (Ågren 1999 ss. 52-53). Zickerman tar upp i talet på sin 80-årsdag juryn som förbjöd det som inte ansågs passande. Juryn bestod enligt Zickerman av Ottilia Adelborg och Arkitekt Wahlman (Zickerman 1999, s. 44).

Lilli Zickerman genomförde många inventeringar, en av dessa var inventeringen av den s.k. ortstypiska slöjden (Hyltén-Cavallius 2007, s. 121). Denna inventering gjorde hon genom att hon reste runt, fotograferade och tog prover från äldre tiders slöjdföremål (Stavenow-Hidemark 1999, s. 13). Det var i dessa inventeringar som föreningen sorterade ut vad som var god hemslöjd. Det var viktigt att material, tekniker, färger och föremål hade rötter i det förflutna (Hyltén-Cavallius 2007, s. 121).

Ågren tar upp slöjdföremålen som det centrala i verksamheten. Hon menar att förnyelsen av föremålen gjorde att man närmade sig traditionen eftersom det gjorde att kunskapen om kulturarvet hölls levande (Ågren 1999, s. 50).

1.9.2 Etiska överväganden

Det finns få källor till information om Bohusläns Virkning och källorna berättar samma historia som är starkt kopplad till föreningens grundare och drivande kraft Karin Sanne. Som författare är det viktigt att inte ryckas med i den berättelse som beskriver en framgångssaga utan att se sakligt på de virkade prover och de texter som undersöks och analyseras. En fråga som uppkommer är om det går att forska på ett så pass litet material och vad som kommer ut av resultatet och svaret på den frågan är att de virkade proverna berättar en tyst historia i sig själva och bidrar genom sin existens med kunskap om föreningen.

1.10 Källmaterial och källkritik

1.10.1 Källmaterial

Mitt primära källmaterial är de pärmar med virkade prover som finns bevarade från Bohusläns virkning, 4 stycken nedtecknade tal av Karin Sanne och 5 tidningsartiklar om föreningen.

1.10.1.1 Pärmar med prover

Det finns tre pärmar med virkade prover. De två första pärmarna har virkade omslag och finns avfotograferade i Elisabeth Thormans krönika om föreningen (Thorman 1944, s. 5).

- Den första pärmerna är daterad 1938 och innehåller 72 prover i olika former av virkade arbeten. Pärmerna är inte full och det finns sidor som ger intryck av att ha innehållit flera virkade prover från början.
- Den andra pärmerna är odaterad men den tidigare omnämnda bilden på pärmerna kan visa att pärmerna fanns 1944. Den innehåller 147st. prov på virkade band i spets, både mellanspets och uddspets.
- Den tredje pärmerna är inte daterad men spetsarna är märkta med etiketter från Bohus Slöjd. Pärmerna innehåller 25 virkade prover som till största delen är arbeten tänkta till överkast, dukar m.m.

1.10.1.2 4 texter om Bohus Virkning:

Texterna kommer från Karin Sannes släkting som idag bor på Morlanda Säteri. Hur texterna har tillkommit är inte undersökt.

- Tal *Bohusspetsarne hos Nordiska Kompaniet* från 1939, troligen hölls talet av Emma Jacobsson.
- Tal på *utställning i Uddevalla* av Karin Sanne år 1942.
- *Virkningen*, text av Karin Sanne, tidsangivelse saknas men i texten nämns 8 år sedan start dvs. 1943.
- *Bohusläns virkning* text av Karin Sanne från 1944.

1.10.1.3 Artiklar i pressen

Bohusläns virknings verksamhet var publik och föreningen intervjuades av pressen vid olika tillfällen. De artiklar som identifierats och setts som relevanta för uppsatsen är:

- *Hemslöjdsutställning i Uddevalla slår upp portarna på fredag* ur Bohusläningen 1935-07-17.
- *Bohuslänesspetsarna slogo bra igenom* publicerad i Bohusposten 1940-06-29.
- *Bohusläns virkning bör bli en modesak* publicerad i Bohusposten 1941-07-10.
- *På jakt efter Bohusstjärnan hos fru Sanne på Morlanda* publicerad i Bohusläningen 1944-08-29.

1.10.1.4 Litteratur som behandlar virkningens historia och som skapar ett sammanhang för de utvalda proverna.

- *Den nya Wirkboken en fullständig anvisning till alla slags virkningar* av Wilhelmina Stålberg (1977 [1848]).
- *Haekling historie og teknik* av Lis Paludan (1986).
- *Hemslöjd - den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut* av Anna-Maja Nylén (1969).
- *Virkade spetsar* av Hildegard Åstrand (1966).
- Elisabeth Thormans krönika om Bohusläns virkning skrevs 1944. I denna skrift finns bilder på virkade föremål som används i undersökningen.

1.10.2 Källkritik

Proverna från Föreningen Bohusläns virkning saknar kontext, det finns inte någon samlad information om i vilket syfte proverna har samlats in, om de representerar en utveckling eller om de är en ögonblicksbild från ett specifikt tillfälle. Proverna förvaras på Röhsska Museet i Göteborg. Under förberedelserna till uppsatsen kom beslutet om att Röhsska Museet skulle stängas under 15 månader (Göteborgs Stads Kulturnämnd 2016, s.1). För att få möjlighet att undersöka materialet togs beslutet att besöka Röhsska Museet och fotografera samtliga prover i samlingen. Fotograferingen skedde under tidspress vilket ledde till att det inte gick att ljussätta tillräckligt för att få jämn kvalitet på bilderna. Undersökningen har endast utgått från bilderna och det kan vara begränsande eftersom det inte har varit möjligt att undersöka material och i vissa fall teknik. Materialet fotograferades med linjal för att storleken skulle vara möjlig att bedöma.

Texterna som har använts som primära källor är skrivna av Karin Sanne eller är avskrifter av tal om föreningen med koppling till Karin Sanne. Dessa är inte publicerade och det framgår inte vem som skrivit materialet eller transkriberat talen. Talet *Bohusspetsarne hos Nordiska kompaniet* tros ha hållits av Emma Jacobsson som var grundare av Bohus Stickning (Häglund 1999, s. 12). Det är inte helt säkert att detta stämmer (Hallén 2006, s. 38). Texterna tar upp olika delar av föreningens verksamhet men vissa historier upprepas även om det skiljer 5 år i tid.

Tidningsartiklarna är alla skrivna av Bohusläningen och Bohusposten och en kan tänka att en lokal tidning skulle kunna försköna det som ses som framgång i det lokala samhället. Det som talar för materialet är ändå att en utomstående person tolkar det som Karin Sanne för fram och om uttalanden i pressen kan styrka det som kommer fram i andra texter så bidrar det till helheten i undersökningen.

Mönsterböcker som används i undersökningen är alla tryckta i svart/vitt. Detta gör att det är svårt att avgöra vilken färg föremålen har om det inte står i texten. Vita spetsar som beskrivs utifrån bilder beskrivs därför som ljusa.

Haekling, historie og teknik har använts i stor utsträckning för att hitta information om virkning. Boken är på danska vilket betyder att det finns en risk för språkförbistringar. Genom att vara noga och slå upp likande beskrivningar på svenska har risken för felaktigheter minimerats.

Thormans krönika *Bohusläns Virkning* visar en bild av föreningen så som den uppfattades under den verkamma tiden. I boken *Den dansande Damastvävaren* tar Berit Eldervik upp att Thorman hade ett teatraliskt sätt som ofta var svart eller vitt och att hennes texter var starkt värdeladdade (Eldvik 1999, s. 60). Krönikan kommer därför främst användas för att koppla de spetsar som finns med i bild till de virkade proverna.

2 Undersökingsdel

2.1 Genomförande

2.1.1 Genomgång av Bohusläns Virknings prover

Vid genomgången av de virkade proverna upptäcktes att det inte går att fastställa material. Det går inte heller att bestämma garnets tjocklek. En fotografering av 10 slumpmässigt utvalda prover i lupp visar att dessa har mer än 10 maskor per cm. Uppgifter om detta kommer därför inte redovisas i detta stycke. Färgen betecknas som ljus, naturfärgad eller i förekommande fall med den färg spetsen har. Definitionen av spetsar kan skilja sig mellan olika föremål. När mellanspets och uddspets analyseras så anges om spetsen är virkad på längden eller tvären.

P1-10 Spetsen är virkad i ljust garn. Den består av en filévirkad rektangel med mönster som påminner om blommor. Liknande blommönster finns representerade i Björks samling (Björk 1944, s. 27 Bild 15).

Fig. 1. P1-10 Filévirkad spets. Foto: M. Claesson

P1-30 Spetsen är virkad med ljust garn. Mignardiseband med picoter används för att skapa spetsens uttryck. Spetsens mönster är bladliknande och ett liknande mönster finns i Paludans kapitel om virkning med hjälpband. Mönstret i Paludans bok kommer från nordisk mönstertidning 1874 och 1876 (Paludan 1986, s. 299).

Fig. 2. P1-30 Spets med mignardiseband.
Foto: M. Claesson

P1-36 Spetsen är virkad med ljust garn. Den är rundvirkad med fasta maskor och luftmaskbågar bildar en spiralform. Liknande mönster finns i prov från Gerda Björk (Björk 1944, s. 17) och i *Haekling historie og teknik* (Paludan 1986, s. 61).

Fig. 3. P1-36 spiralformad spets.
Foto: M. Claesson

- P1-38 Spetsen är virkad med ljus garn. Den är rundvirkad och mönstret består till stor del av luftmaskbågar med en kant av stolpar och stolpar som bildar muscher nära ytterkanten. Ytterst finns en tränsad kant med picoter. Tabletten som även finns i pärm 3 P3-18 där den namnges som Musch Mönstret finns i boken *Virka vackert* (Åstrand 1966, s. 98).

Fig. 4. P1-38 Rundvirkad spets. Foto: M. Claesson

- P1-42 Spetsen är virkad i ljus garn. Varianter av spetsen finns i pärm 2 nr. P2-138, P2-143. Spetsen är virkad fram och tillbaka. Spetsen förekommer i Thormans krönika om föreningen och då är den monterad som kant på ett vävt tyg och beskrivs som tablett (Thorman 1944, s. 7).

Fig. 5. P1-42 Spets virkad fram och tillbaka. Foto: M. Claesson

P1-70

Spetsen som har namnet Bohusstjärnan är virkad i naturfärgat beige garn. Spetsen består av en gallervirkad ruta virkad fram och tillbaka i mitten. Kanten runt rutan träsas och sedan skapas luftmaskbågar som träsas med picoter.

Mönstret finns representerat i spetsarna med nr. P1-58, P1-61, P1-67, P1-68, P1-69, P1-70, P1-71 och P3-1 samt på utsidan av pärm 2. Färgerna på proverna är ljusa eller i olika nyanser av naturfärgat beige. Det finns olika varianter av spetsen i samlingen.

I pärm nr 1 och på utsidan av pärm 2 finns en variant där mitten består av 5x5 rutor och luftmaskbågen närmast mittrutan bildar en båge. I pärm 3 finns en bohusstjärna där mitten består av 7x7 rutor och luftmaskbågen bildar en ring.

I Artikeln *Bohusläns spetsarna slogo bra igenom* finns bohusstjärnan med på bild. Det går inte att se om mitten har 5 eller 7 rutor men luftmaskbågen bildar en cirkel (Bohusposten 1940). Thorman har med mönstret på bild i krönikan *Bohusläns virkning*. Där har mitten 7 rutor och luftmaskbågen bildar en cirkel.

Mönstret är namngivet i pärm 3 som Bohusstjärnan. Bohusstjärnan förknippas med Bohuslän och det visar sig i titeln på artikeln *På jakt efter Bohusstjärnan hos fru Sanne på Morlanda* även om artikeln inte direkt handlar om bohusstjärnan utan om hela föreningen (Bohusläningen 1946). Det finns också en artikel från 1967 som menar att Bohusstjärnan plagieras och säljs billigare än originalet. Det nämns också att det inte finns något mönsterskydd (Bohusläningen 1967).

Mönstret i Bohusstjärnan har förekommit innan Bohusläns Virkning startade sin verksamhet. Det går bl.a. att hitta i en mönstersamling på Nordiska museet som används i Nyléns forskning. Mitten har 5x5 rutor och luftmaskbågen bildar en cirkel. Rutan är daterad till 1800-talets mitt (Nylén 1969, s. 289). Det går också att hitta ett mönster på Bohusstjärnan i boken *Virka Vackert* då den har mitten med 7x7 rutor och luftmaskbågen bildar en cirkel (Åstrand 1966, s. 68).

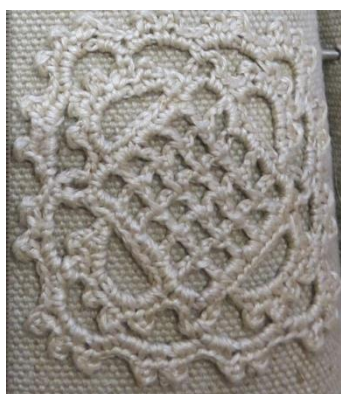

Fig. 6. P1-70 Bohusstjärna halvmåneformad luftmaskbåge. Foto: M. Claesson

Fig. 7. P3-01 Bohusstjärnan rund luftmaskbåge. Foto: M. Claesson

- P1-73 Spetsen är virkad i naturfärgat garn. Provet består av en vävd ruta med ett sytt hålmönster i mitten. Kanten är virkad runt om och består av luftmaskbågar som tränasats. Spetsen är virkad direkt på det vävda tyget.

Fig. 8. P3-73 Vävd duk med virkad kant. Foto: M. Claesson

- P2-13 Spetsen är virkad i ljust garn. Den består av fasta maskor och luftmaskor och har en filékant. Spetsen är en mellanspets med mönster som påminner om solar i rutor. Mönstret finns också i pärm 1 P1-44 och finns med i boken *Virka vackert* men då med fler rutor vid kanterna (Åstrand 1966 s. 66).

Fig. 9. P2-13 Mellanspets. Foto: M. Claesson

- P2-53 Spetsen är virkad i ljust garn. Den är virkad fram och tillbaka och är en uddspets som är virkad på tvären. Ett mönster som har likheter med denna finns i *Den nya virkboken* (Stålberg 1977 [1848]).

Fig. 10. P2-53 Uddspets. Foto: M. Claesson

- P2-58 Spetsen är virkad i ljust garn. Den är virkad på längden och består överst av rutor av stolpar och luftmaskor. Sedan kommer tränsade luftmaskbågar med picoter som det yttersta varvets tränsade luftmaskbågar med picoter har fästs vid. Det är en uddspets.

Fig. 11. P2-58 Uddspets tränsad virkad på längden. Foto: M. Claesson

- P2-60 Spetsen är virkad i ljust garn. Den är virkad på längden med ett veckat ganserbånd och omgärdas av en virkad gallerkant. Det är en mellanspets och liknande spetsar finns representerade i *Hækling historie og teknik* (Paludan 1986, s. 300) och i *Svensk virkning under 100 år* (Björk 1944, s. 18 bild 6).

Fig. 12. P2-60 Mellanspets med ganserbånd. Foto: M. Claesson

- P2-68 Spetsen är virkad i blått garn men finns också i rosa som P2-70. Spetsarna är virkade på tvären och består av stolpar och luftmaskor.

Fig. 13. P2-68 Mellanspets i blått. Foto: M. Claesson

- P2-79 Spetsen är virkad av naturfärgat garn. Den är virkad på tvären med fasta maskor, luftmaskor och picoter. Uddspetsen ger intryck av att bestå av små blommor. Spetsen finns även som P2-101 i ljust garn. Tekniken påminner om det som beskrivs av Paulan som ajourvirkning vilken blir en utfyllnad av bottenmönster (Paludan 1986, s. 293).

Fig. 14. P2-79 Uddspets med blommönster. Foto: M. Claesson

- P2-103 Spetsen är virkad i ljust garn. Filévirkad rektangel. Spetsen har bokstäverna KS i filévirkningen. Uddspets virkad på längden och består av luftmaskbågar med grupper av stolpar. I Gerda Björks bok finns filévirkning i samma bredd men dock inte med bokstäver (Björk 1944, s. 27). Bokstäver i filévirkning finns representerat i *Haekling historie og teknik* (Paludan 1986, s.226).

Fig. 15. P2-103 filévirkad spets med monogram.
Foto: M. Claesson

- P2-108 Spetsen är virkad i ljust garn. Spetsen är virkad på tvären med hålmönster och uddar i fasta maskor. Uddspets som också finns i pärm 1 P1-52. Ger ett intryck av knypplad spets vilket kan jämföras med Björks samling av spetsar som anges ha knyppling som förebild (Björk 1944, s. 16).

Fig. 16. P2-108. Uddspets med inspiration från knyppling.
Foto: M. Claesson

- P2-136 Spetsen är virkad i ljust garn. Spetsen är en mellanspets med virkat mönster av stolpar som föreställer hjärtan. Mönstret förekommer inte exakt men det finns flera varianter med täta stolpar som omgärdas av raka luftmaskbågar (Björk 1944, s. 19; Stålberg 1977 [1848], s. 19).

Fig. 17. P2-136. Mellanspets med hjärtan
Foto: M. Claesson

P3-2

Spetsen är virkad i ljust garn. Rundvirkade rutor med blommor i mitten av stolpar som omges av luftmaskbågar som träsas. Rutorna monteras under virkningen genom att picoter fästs i varandra. Spetsen har namnet vitsippa.

Fig. 18. P3-2 rundvirkad spets Vitsippa. Foto: M. Claesson

P3-9

Spetsen är virkad i ljust garn. Det är en rundvirkad tablett som består av stolpar och luftmaskor. Längst ut finns picoter. Stjärnan har 9 uddar. Mönstret är namngivet Orion.

Fig. 19. P3-9 rundvirkad spets Orion. Foto: M. Claesson

P3-11

Spetsen är virkad i ljust garn. Den är rundvirkad och består av stolpar i grupper med luftmaskor mellan. Längst ut finns ett spetsmönster med stolpar och picoter. Spetsen finns i pärm 1 som P1-19. Mönstret är namngivet Margurit.

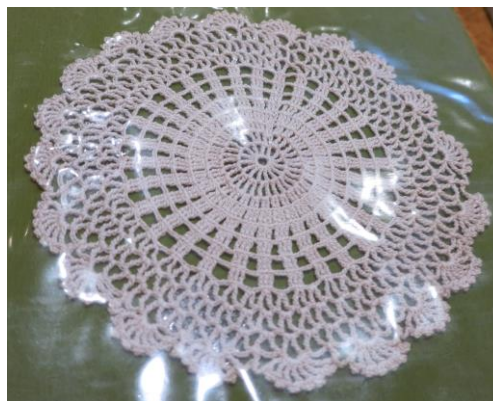

Fig. 20. P3-11 rundvirkad spets Margurit.
Foto: M. Claesson

P3-15

Spetsen är virkad i ljus garn. Den har en virkad blomma i mitten där kronbladen ligger omlott samt bladen är tränsade. Spetsen har en kant av fasta maskor längst ut. Det finns liknande spets med blomma och blad i *Haekling historie og teknik* men där saknas den breda kanten (Paludan 1986, s. 64). Mönstret har namnet Viol och Hallén tar upp att mönstret skulle ha komponerats av Margaretha Svensson (Hallén 2006 s. 37).

Fig. 21. P3-9 rundvirkad spets Viol. Foto: M. Claesson

I pärmarna finns endast prover på virkade spetsar och inga andra virkade föremål. Pärm 1 och 2 har sidor av vävt tyg och spetsarna är fastsydda en och en. Det finns spår av att spetsar tagits ut eller ramlat bort. I slutet av pärmarna finns det tomma blad. Pärm 3 är en vanlig kontorspärm med plastfickor. Spetsarna sitter fastnitade på pappskivor (se fig. 21) där spetsens namn står.

- Pärm 1 53 spetsar är virkade i ljus garn och 13 är virkade i naturfärgat beige garn. Det finns 28 rundvirkade föremål, 47 föremål som är virkade fram och tillbaka, 8 spetsar är virkade i filévirkning, 4 är virkade med mignardiseband med picoter. 10 spetsar har fotograferats genom lupp och dessa har alla mer än 10 virkade luftmaskor, fasta maskor eller stolpar per cm.
- Pärm 2 126 spetsar är virkade i ljus garn, 14 i naturfärgat beige garn, 3 i blått garn, 3 i rosa garn samt 1 i vitt med blå kant. 110 av mellanspetsarna och uddspetsarna är virkade på tvären och 37 är virkade på längden. 2 av spetsarna har blandade tekniker.
- Pärm 3 Alla 25 spetsarna är virkade av ljus garn men 10 av dessa är virkade i garn som är riktigt vitt. Pärm 3 innehåller rundvirkade föremål, två av dessa har en ruta i mitten som är virkade fram och tillbaka. 5 av spetsarna uppges vara till sängtäckte.

2.1.2 Genomgång av texter och tidningsartiklar

2.1.2.1 Material

Materialet togs upp på olika sätt i texterna, det handlade om vilket material som skulle användas, hur distributionen av material skedde och hur materialet anpassades till den som virkade. I talet på Nordiska kompaniet beskrevs det material som använts innan föreningens start och det var grova garner i bomull som hade god hållfasthet men inte var tillräckligt vackra (Jacobsson 1939). Även texten om virkningen tar upp ankargarnet som det som skulle bytas ut (u.å.). Det som de tidigare garnerna skulle bytas mot var enligt Jacobsson lingarnar både i virkningen och i de tyger som användes till montering. Helst skulle det också vara vävt i Bohuslän (Jacobsson 1939). Begreppet kvalitetsgarn användes av Sanne i texten om föreningen (Sanne 1944).

Bomullen fanns närvarande som ett av materialen i dukar och det poängterades att alla produkter var gjorda i prima kvalitet i artikeln *Bohuslänsk virkning bör bli en modesak* (Bohusposten 1941). I samma artikel var materialbrist en av frågorna och Sanne menar att:

”Än så länge har vi garn tillräckligt men man vet inte hur det komma att gå i en framtid. Det är emellertid mycket troligare att vi skaffa oss ersättningsgarn än att vi lägga ner denna vår verksamhet”

(Bohusposten 1941).

Materialbristen gjorde dock att det inte virkades lika mycket på mitten av 1940-talet som tidigare (Bohusläningen 1946).

2.1.2.2 Färg

Färgsättningen kommer upp i beskrivning av föremål och då beskrivs föremålen som vita (Jacobsson 1939; Sanne 1942; Sanne 1944). Det garn som använts innan föreningens arbete startade, ankargarnet, beskrivs som blåaktigt (Jacobsson 1939; u.å.)

Begreppet som återkommer i texterna är bländande vitt eller Bländvitt och det handlar uteslutande om spetsar som virkas under föreningens aktiva period föreningen (Sanne 1942; Sanne 1944;) Detta bländvita arbete kopplades i flera texter samman med en äldre vithårig dam som virkade åt föreningen (Jacobsson 1939; Sanne 1942; Sanne 1944). Det bländvita kopplas även samman med Bohuslän i tidningsartikeln *På jakt efter Bohusstjärnan hos fru Sanne på Morlanda* kopplar författaren till artikeln färgen med Bohuslän:

”Men finns det också något annat som ser lika oerhört bohuslänskt doftande rent ut som en bländvit virkad duk eller ett virkat sängöverkast”

(Bohusläningen 1946).

I artikeln *Bohusläns Virkning bör bli en modesak* så menade Karin Sanne att det såldes dukar i alla färger och alla storlekar men det framgick inte om det gällde det vävda tyget i duken eller spetsen (Bohusposten 1941)

2.1.2.3 Teknik

Virkningen som teknik beskrevs som något som de Bohuslänska kvinnorna behärskade (Jacobsson 1939). Det som saknades var förmågan att framställa alster som var lämpliga för försäljning. (Jacobsson 1939). Det individuella sättet att virka beskrevs som avgörande för resultatet och samma mönster kunde skilja sig mycket beroende på vem som virkade (Sanne

1944). Kompetensen hos de som virkade framhölls också, en av de bästa personerna som virkar är den som kan virka med riktigt tunt garn och med tunn virknål och skapar föreningens vackraste spetsar (u.å.).

Det tas också fram att kunskaper i montering var eftertraktat och att dessa inte nödvändigtvis var samma personer som virkade (Jacobsson 1939).

2.1.2.4 Förmål

Den information om föremål som skapades i föreningen som togs upp handlade om hur de fann inspirationen till nya mönster, hur namngivningen gick till och hur produkter utvecklades i föreningen.

Processen att ta fram mönster till föreningens verksamhet omskrevs i flera av texterna (Jacobsson 1939; Sanne 1944). Det var äldre kollektioner av virkade prover som lånades ut eller skänktes till föreningen (Sanne 1944) eller från äldre mönsterböcker och museers samlingar som användes som inspiration (Jacobsson 1939). Det var en process med provvirkning och bedömning och ny provvirkning som ledde fram till förningens mönster (Sanne 1944). I tidningsartikeln *Bohuslänsk virkning bör bli en modesak* framförs att halskragar hade kopierats från spetsar på Nordiska museet (Bohusposten 1941).

Det var de äldre mönstren som också inspirerade till namn och Jacobsson tar upp bland annat sjöstjärnan och krabban. Även de som virkade och kom fram med speciellt vackra mönster namngav spetsar, bland annat Gunhild och Sigridspetsarna (Jacobsson 1939). Viol och Hallinder tas också upp som namn på ett mönster (u.å.)

De föremål som nämndes i text är bland annat festmiddagsdukar, spetstabletter, dopmössor, klädning, lakansspetsar, bomullsdukar och kragar till bomullsklänningar (Bohusposten 1941; Jacobsson 1939; Sanne 1942). Monterade arbeten sågs som en viktig vara eftersom de ansåg att spetsarna sålde bättre på färdiga produkter (Jacobsson 1939). Lakansspetsarna ansågs vara den största försäljningsvaran även om det var svårt att sälja dem under perioder av textilransonering (Sanne 1944).

Sanne beskrev bristen på spets då spetsimporten var liten i talet i Uddevalla 1942 och hur det blev en möjlighet för föreningen att utveckla nya produkter:

”Lakanspetsen har varit ute. Nu ta vi vara på den chans som ges genom att spetsimporten är så gott som ingen. Och ändå är vårens stora mode spetsar och åter spetsar. Vi hålla nu på med garneringsspetsar och vi sy upp modellblusar med infällda spetsar. Därigenom hoppas vi visa allmänheten att våra spetsar kunna ersätta den importerade varan”

(Sanne 1942).

2.2 Resultat

2.2.1 Spetsarna i pärmarna med prover från Bohusläns virkning

Undersökningen gjordes på ett urval av spetsar från Bohusläns virkning. Det material som spetsarna är virkade av går inte att fastställa utan att undersöka spetsarna i pärmarna på plats. Det är också svårt att identifiera vilken tjocklek garnet har. Spetsarna som undersökts har uppskattningsvis virkats av olika garner med olika storlek på virknål. En undersökning av 10 spetsar genom lupp visar att dessa har mer än 10 maskor/cm. I övrigt kommer detta lämnas okommenterat.

17 av 20 undersökta spetsar är vita, en är blå och två är naturfärgade. Det betyder att 85 % av spetsarna är vita. Om en tittar på hela samlingen av spetsar så är det 88 % av alla spetsar som är vita. I pärm nr 1 och 2 är det 87 % som är vita och i pärm nr 3 är samtliga vita. Enstaka spetsar har andra färger än ljusa eller naturfärgade. Då är färgen blå eller rosa.

Av de undersökta spetsarna är det 7 som har virkats runt och 13 som har virkats fram och tillbaka. I pärm 1 är det 4 rundvirkade föremål och 3 föremål som är virkade fram och tillbaka. I Pärm 2 finns inga rundvirkade föremål representerade bland de undersökta proverna. I Pärm 3 är samtliga föremål rundvirkade.

Det finns exempel på filévirkning, virkning med mignardiseband eller ganserband och det förekommer picoter på 9 av proverna. Ett av föremålen består av väv tyg och har en virkad kant som virkats fast direkt på det vävda tyget. Kanten är virkad runt det vävda tyget. I pärm 2 finns det mellanspetsar och uddspetsar. 4 är mellanspetsar och 5 är uddspetsar. 7 av spetsarna är virkade på tvären och 2 är virkade på länden. Det förekommer en filévirkning och en mellanspets är virkade med ganserband. I pärm nummer 3 är samtliga undersökta prover rundvirkade.

Det finns inga namn på proverna i pärm 1 och 2. I pärm 3 har spetsarna fått namnen Vitsippa (P3-02), Orion (P3-9), Margurit (P3-11) och Viol (P3-15). 3 av 4 av de undersökta spetsarna har namn som kan kopplas till blommor.

Av de 20 undersökta spetsarna är det 11 spetsar som går att härröra till äldre varianter. Mönstren är oftast inte exakt överensstämmande men det finns en tydlig koppling mellan det gamla mönstret och proverna i pärmarna. 4 av de undersökta spetsarna finns i Åstrands *Virka Vackert* samt att Bohusstjärnan, som den ser ut i pärm 3, finns med som mönster.

Mönstret som kallas bohusstjärnan (P1-70) är det mönstret som är mest dokumenterat. I den totala samlingen finns 9 olika spetsprover med mönstret, 8 av dem finns i pärm 1. De 8 spetsarna i pärm 1 har den ovala träsade luftmaskbågen i hörnen och 5 rutor i mitten. Spetsen i pärm 3 har den runda luftmaskbågen i hörnen. Samma mönster förekommer i virkade prover från 1800-talet då med ovala luftmaskbågar i hörnen och i *Virka Vackert* finns mönstret med runda luftmaskbågar i hörnen (Åstrand 1966 s. 68).

Ett annat mönster som omges av mer information är Viol (P3-15). Mönstret var attraktivt och beskrivs som att de säljs direkt när de kommer in. Margaretha Svensson anges som skapare av mönstret (Hallén 2006, s. 37). Samma mitt-blomma och blad finns i tidigare virkade föremål

2.2.2 Texter och artiklar om spetsarna

Materialet diskuteras på två olika sätt. Det som är fel och det som är rätt. Det som ses som fel är tjockt garn i bomull, namnet ankargarn kommer upp i två av talen, fiskgarn och mattvarp en gång. Det finns en tydlig åsikt om att garnerna ger hållbara men fula virkade föremål. Dessa garner beskrivs som det som användes innan föreningens arbete påbörjades.

Det som sågs som rätt var svenska tunna lingarner som skulle användas till både spetsarna och de vävda tygen som spetsarna skulle monteras på. Det fanns behov att virka i grova kvaliteter även under föreningens verksamma tid eftersom många äldre som var engagerade i föreningen hade svårt att se att virka de tunna kvaliteterna. Utlämningen av garn och mönster skötte föreningen.

Materialfrågan är förhandlingsbar, under 1940-talet såldes spetsprydda bomullsdukar och klänningar i bomull. Vid materialbrist uttalar sig Sanne om att det är troligare att skaffa ersättningsgarn än att sluta virka. Det tas upp att virkningen var mindre intensiv eftersom det saknades material (Bohusposten 1941).

Även färgen diskuteras i rätt och fel. Det som användes innan föreningens start var vitt men blåaktigt vilket beskrivs som dåligt. Det uttalas inte vad som är rätt färg men när färgen diskuteras är den vita virkningen det talas om, bl. a. En vit klädning. Ordet bländvitt eller bländande vitt återkommer. En gång kopplas den vita färgen samman med landskapet Bohuslän med en positiv klang. Spetsar som visas upp på bilder i tidningsartiklarna är också ljusa till färgen. På ett ställe nämns att dukar kan fås i alla färger. Det finns inget i texten som visar på om detta gällde spetsen eller duken som spetsen satt på eller vilka färger som menades.

De bohuslänska kvinnorna beskrivs som tekniskt duktiga på virkning. Det personliga handlaget tas upp som en viktig del av hur spetsens uttryck blev samma spets kunde få olika uttryck om två olika personer virkade. En vithårig dam som virkar violtabletter samt en annan anonym person som virkar i garn 150 och virknål 15 beskrivs som skickliga. Det var inte bara virkning som behärskades av hantverkarna som var knutna till föreningen. Det såldes färdigmonterade tabletter m.m. vilket gjorde att personer som var duktiga på montering engagerades i föreningen.

Innan föreningens start menades att kvinnorna i Bohuslän inte hade förmågan att skapa föremål som skulle gå att sälja. Mönstren som togs fram i föreningens namn kom genom att titta på äldre mönstersamlingar från privatpersoner, mönsterböcker och prover från museer. Det arbetades med att ta fram mönster genom att provvirka, välja ut och virka om igen. En gång nämns att spets har kopierats och den kom från Nordiska museet. Garn och mönster lämnades ut till de som virkade men det finns inget i texten som berättar om i vilken form mönstrets var.

Mönstren som togs fram fick namn. Under föreningens verksamma tid fick de namn som påminde om de gamla mönstren som krabban och sjöstjärnan. Även de som virkade fick ge namn till mönster bl. a. Gunhild och Sigridspetsarna. Det var speciellt vackra mönster som fick dessa namn.

Föreningens främsta försäljningsvara var lakansspetsar men försäljning av färdigmonterade produkter blev också en viktig del av föreningens verksamhet. Föreningen hade behov av utveckling och nya som utvecklades var bland annat blusar med infälld spets och garneringsspetsar. Bristen på importerade spetsar under 1940-talet tas upp som en affärsmöjlighet eftersom föreningens spetsar kunde fungera som en ersättning eftersom spetsar var modernt.

I texterna finns en klar uttalad åsikt om att det som fanns innan Bohusläns Virkning började sin verksamhet var mindre bra, de som virkade var duktiga men hade ingen känsla för materialval och val av produkter. Förgrundspersonernas röster i texterna och artiklarna menar att det var föreningens arbete som lyfte virkningen i Bohuslän till den nivå som den var under föreningens verksamma tid.

3 Diskussion och slutsats

3.1 Diskussion

Den här uppsatsen har undersökt de spetsar som finns bevarade från Bohusläns virkning. Undersökningen har utgått från estetiken i de virkade föremålen och från hur estetiken diskuteras i de texter, tal och tidningsartiklar från föreningens verksamma tid som finns skrivna om föreningen.

3.1.1 Källmaterial

Bohusläns virknings historia är på ett sätt välbeskriven och på ett annat sätt tämligen okänd. Hallén skriver om föreningens historia men det finns inga uppgifter om var informationen kommer ifrån. Halléns formuleringar tyder på att informationen är hämtad från de fyra texterna som används som empirisk källa i undersökningen. Det är bilden som Hallén förmedlar som finns att tillgå och historien om föreningen är på detta sätt välbeskriven. Det som gör att den kan beskrivas som okänd är att det som framhålls i texterna kan upplevas som den bild som ledare i föreningen ville förmedla. Det var svårt att få en nyanserad bild av den faktiska utvecklingen av verksamheten, vad som styrde urvalet och hur föreningens produkter utvecklades under de 20 år som den var aktiv.

Under uppstarten av undersökningen var det därför viktigt att hitta mer arkivmaterial som tidigare inte varit känt för att på så sätt öka kunskapen om föreningen. Ambitionen var att hitta material från föreningens egen butik men det visade sig vara svårt att lyckas med. Föreningsarkiv, på Bohusläns museum och hos möjliga privatpersoner fanns ingen information att tillgå. Bohuslörd tog över föreningens verksamhet 1954 och det vore rimligt att det var där arkivmaterialet hamnade men eftersom arkivet inte var ordnat och förtecknat gick det inte att hitta mer material än det som nämns i bakgrunden.

I källkritiken togs frågan upp om det var möjligt att forska på ett så litet material. Det knappa materialet har varit den största utmaningen. Det är ofta samma historia som berättas vilket styrker vad föreningens förgrundsgestalter tyckte. Det ger dock ett sken av att vara en tillrättalagd historia som berättas flera gånger, det har varit svårt att få fram nyanserad information vilket speglar att det resultat påminner mycket om den information som redan fanns.

3.1.2 Virkningens anseende och Bohusläns Virkning

Den fråga som har utkristalliserats under arbetets gång handlar om en kan göra denna undersökning utan att ta hänsyn till virkningens anseende och hur många under årens lopp sett ner på hantverket. Infallsvinkeln var viktig till en början men sedan tog föreningens spetsar att större fokus. Min idé om att inte fokusera på virkningens anseende är att det handlar om att se och befinna sig inom virkningen på samma sätt som Karin Sanne gjorde. Om virkningen var godkänd eller inte brydde hon sig inte om men hon såg till att skapa en möjlighet till biinkomst och försörjning. Genom att till viss del frikoppla virkningens anseende i den här uppsatsen så får föreningens estetik hela uppmärksamheten.

3.1.3 Undersökningens metod och teori

Metoden som jag valde gick ut på att visuellt undersöka och analysera virkade spetsar från Bohusläns virknings arkiv. Valet att endast undersöka proverna genom att titta på dem var kopplat till att det var bilder på spetsarna som fanns att tillgå under undersökningstillfället. När genomgången gjordes visade det sig att vissa av bilderna var oskarpa. Linjalen som bilderna fotograferades med låg heller inte i anslutning till spetsen vilket försvårade analysen. Detta upplevde jag som det största hindren i undersökningen.

Undersökningen skedde genom ett slumpmässigt urval av spetsar. Det visade sig vara problematiskt att sätta en gräns för vad som räknas som en teknik. Min kunskap och uppmärksamhet på spetsarnas variationer förändrades under arbetets gång. Detta ledde till att jag gick tillbaka i flera omgångar och korrigerade min undersökning. Vid ett stadie fick sammanställningen räknas som färdig, hade jag fortsatt så skulle den blivit mer detaljerad. Det var delvis svårt att förstå hur mönstren var uppbyggda och mina begränsningar fick inkluderas i resultatet. I efterhand så tror jag att en mer lämplig metod varit att i intervjuer gå igenom proverna med en virkningskunnig person. Genom ett sådant samtal skulle mina kunskaper bli djupare och analysen mer detaljerad. En möjlig väg hade också varit att ta fram detaljerade mönster på spetsarna och reproducerat dessa men där bedömde jag att tiden inte räckte till.

Texterna och artiklarna lästes fyra gånger utifrån olika perspektiv. Alla ställen i texterna som tog upp perspektivet samlades för att bilda av det som fördes fram av personerna runt föreningen. Det var ett bra sätt att komma in i en viss aspekt av texten och gav möjlighet att sortera bort information som inte var viktig. Bristen i att läsa texter på detta sätt skulle kunna vara att sammanhang och andemeningar som rör sig mellan olika delar är svåra att fånga upp. Det blev ett större arbete än väntat att foga samman informationen till en helhet igen.

Analysen av spetsarna och texterna har gjorts genom att använda de kriterier som Hyltén Cavallius tar upp som grunden till hemslöjdens estetik. Dessa handlar om material, färg, teknik och föremål (Hyltén Cavallius 2007, s. 21). Kriterierna i hemslöjdens estetik användes som en grund att stå på men snart blev det uppenbart att tankesättet behövde anpassas eftersom just virkningen var en av de saker som hemslöjden ställde sig mot. Under teknik togs olika varianter av virkning upp och under föremål fick t.ex. delen med mönster och namngivning läggas in.

Frågan som uppstod var om det överhuvudtaget gick att teoretisera kring virkning med hjälp av hemslöjdens estetik. Det var uppenbart att virkningen var en av de tekniker som Hemslöjden som organisation såg ner på och förkastade (Stavenow-Hidemark 1999, s.18). Det som talar för att Hemslöjdens estetik kan användas för att teoretisera kring Bohusläns virknings estetik är att föreningen befann sig i en hemslöjdskontext och Karin Sanne var en ledare inom Hemslöjden i Bohuslän (Häglund 1999, s. 18). Hon tog in virkningen i hemslöjdssammanhang genom att låt virkningen representeras på hemslöjdsutställningen i Uddevalla 1935 (Hallén 2006, s. 38). Anneli Palmsköld tar upp att virkningen hade en särställning inom hemslöjden i Bohuslän (Palmsköld 2016, s. 22).

Det fanns två teoretiska ramverk som jag valde mellan, hemslöjdens estetik och Bourdieus teori om smak. Den senare tar upp att smaken är resultatet av mötet mellan två historier. Bourdieu menar också att smak är en särskiljande faktor och en skapare av hierarkier och gränser (Valeri 1996, s. 12). En undersökning med inriktning på smak hade riktat in sig på hur Bohusläns virkning var en del av den smakfostran som var vanlig under början av 1900-talet.

Om båda teorierna använts hade helheten blivit större men det var nödvändigt med avgränsning och då föll mitt val på hemslöjdens estetik eftersom jag ansåg att det främjade undersökningen av spetsarna.

3.1.4 De virkade spetsarnas estetiska uttryck

Det har inte varit möjligt att göra en grundlig genomgång av vilka fibrer som finns i garnet som de virkade proverna är gjorda av. Om spetsar hade undersökts med mikroskop kunde det säkerställas vilket material proverna var virkade i eftersom fibrer från olika material skiljer sig åt. Valet av material var viktigt men det behöver i sig inte betyda att alla föremål från föreningen var virkade i samma material. Tittar en på bilderna på de spetsar som valdes för undersökningen syns det att de är virkade i material med olika grovlek och också antagligen då också med olika virknålar.

Inom virkningen verkar inte fibern i sig vara det viktigaste utan möjligheten att få ett hårt, industrispunnet garn som gjorde virkningen vacker (Björk 1944, s. 6). Bohusläns virknings val av lin skulle kunna kopplas till att det var svenskt material som var viktigt och bomullen odlas inte i Sverige. Samma tankegång hittas i hemslöjden (Hyltén-Cavallius 2007, s. 84).

Proverna i samlingen har i undersökningen betecknats som ljusa eller naturfärgat beige i olika toner. I undersökningen har det varit svårt att avgöra vilken färg spetsarna hade när de var nya, vissa hade fläckar och så hade de gulnat med åren. Nyanserna skiljde sig åt men eftersom proverna undersöktes via bilder fick hänsyn tas till skuggor, kamera och färger i dator och på utskrifter.

Av samtliga undersökta prover var 85 % ljusa, i hela samlingen var det 88 % som var ljusa. I samtliga pärmar var det fler ljusa prover än naturfärgat beige. Färgen på spetsarna pärmarna från föreningens verksamma tid var mer varierande i färg än de prover i som kom från Bohuslöjds pärm. Virkningen höll sig alltså inom en ganska snäv färgskala och det var den vita färgen som var vanligast. Den vita färgen förknippades med spetsvirkningen oavsett om det var positivt eller negativt laddat. Eftersom föreningen valde att tillverka just spets skulle detta kunna anges som en förklaring till att de oftast var vita. Om utgångspunkten var att materialet var lin så skulle de naturfärgade spetsarna bli ljusare och ljusare vid användning. Hade föreningen valt att tillverka flerfärgsvirkade föremål hade antagligen färgsättningen sett annorlunda ut (Stålberg 1977 [1848] s. 134).

Teknikerna som användes under föreningens verksamma tid varierade. Olika tekniker fanns representerade i samlingen, filévirkning, trånsning, ajourvirkning och virkning med ganserband och mignardiseband. Det var alltså ingen fråga om utveckling av nya tekniker utan de tekniker som både var moderna och som anknöt till historien användes. Tillverkningen av mellanspets och uddspets skedde genom virkning på tvären något som Stålberg menar ger en mindre vacker spets (Stålberg 1977 [1848] s. 3). Bohusläns Virkning valde det sätt som var praktiskt genomförbart före det som traditionen såg som rätt.

Många av de undersökta virkade proverna var relativt enkla i sin uppbyggnad medan vissa hade komplicerade mönster och blandningar av olika masksorter. Det visar att det behövdes varierande kunskaper inom virkning för att genomföra arbetet.

Det var vissa mönster som förekommer mer frekvent i samlingen. Det fanns också mer information om ett fåtal mönster men huvudparten av de virkade spetsarna var anonyma. Virkningen som utfördes i föreningen var inte gjord för att vara unik utan för att fylla ett

behov av tabletter, lakansspetsar och dekorationsspetsar. Mönstren hämtades från tidigare förlagor och liknande spetsar finns i historiska böcker. Genom att titta i 4 olika böcker hittas samma eller snarlika mönster till hälften av de undersökta spetsarna. Bohusläns Virknings mönster levde vidare. 1966 gavs en samling med virkmönster ut och där finns flera av de undersökta spetsarna. Också där har det skett en förnyelse, kanter läggs till och förändras en aning.

Spetsarna som fanns i pärmarna var till stor del inte hela föremål utan delar av större helheter. Som tidigare skrivits fanns fler varianter på former i pärm 1. I pärm 2 fanns mestadels mellanspets och uddspets. I pärm tre fanns mest runda små föremål vilka under föreningens verksamma tid kallades tabletter eller små dukar. Det var spets som Bohusläns virkning riktade in sig på, det fanns inga tecken på flerfärgsvirkning och tjockare föremål i samlingen. På det vävda föremålet virkades en kant direkt på tyget, spetsen var alltså inte monterad på tyget genom att sys fast.

Att spridningen på föremål var stor kan ha att göra med att pärmen är från den tid då föreningen fortfarande var ny. Det beskrevs som en intensiv period då det togs fram mönster till föreningen. Äldre virkade prover tillsammans med moderna uttryck skulle ligga till grund till föreningens utveckling av mönster. Detta förhållningssätt fanns också inom Hemslöjden, det var viktigt att titta tillbaka på tidigare traditioner och värnade om gamla metoder i en ny kontext (Ågren 1999 s. 50). I pärm 3 är samtliga prover rundvirkade och innehåller till största delen grundmaskor i olika variationer. Denna minskning av variation av tekniker jämfört med de tidigare pärmarna kan bero på att färre personer virkade och att virkningen blev en liten del av ett större sammanhang.

3.1.5 Estetik i texter och tidningsartiklar

Materialet blev förhandlingsbart under de år som det rådde brist, det var bättre att hitta ersättningsgarn än att sluta virka (Bohusposten 1941). I en artikel kommer det upp att bomullen används till klädesplagg och dukar. Detta skulle kunna tyda på att bomullen blev mer och mer accepterad under föreningens verksamma tid. De spetsar som beskrevs i boken *Virka Vackert* och som kunde kopplas till mönster i Bohusläns virkning är bortsett från bohusstjärnan virkade i bomull (Åstrand 1966, s. 68). Att just bohusstjärnan virkades i lin kunde handla om att den är starkt förknippad med föreningen och den ambition kring material som fanns under föreningens verksamma tid.

I tidigare forskning visas att virkade spetsar både före och efter föreningens verksamma tid förknippats med den vita färgen. Hemslöjden kodade den vita färgen som något fult och dåligt (Danielsson 1991 s.). För föreningen blev vitt eller bländvitt ett signum och framhölls som extra bra. Ordet återkommer också i tidningsartikeln från 1944. Reportern kopplar den till att den ska vara speciellt Bohuslänsk. Vitt blir alltså för Bohusläns virkning vad de växtfärgade nyanserna var i hemslöjdens estetik.

Hemslöjdens relation till tekniken var att införliva eller förkasta hela hantverk (Stavenow-Hidemark 1999 ss. 17-18) inom Bohusläns virkning skedde också ett val men då inom virkningen. Det är rätt handlag som diskuteras inte rätt teknik. I texterna handlade tekniken mest om att visa hur viktigt det tekniska kunnandet var hos den som virkade. Det var avgörande för en spets vilket handlag den som virkade hade. Spetsar i samlingen som är i flera upplagor skiljer sig från varandra även om detta är svårt att bekräfta genom att se på en bild.

Att detta inte var ovanligt visades i artikeln som tar upp att samma spets virkad av två personer kunde bli helt olika. En vithårig äldre dam som virkar violtabletter tas upp i flera texter hennes kunskaper och mönster var extra åtråvärda hos kunderna. Detta kan visa på att de som virkade var en väldigt viktig del av föreningen men det kan också visa på vikten av att sälja spetsarna genom att ladda dem med en berättelse som ökar värdet i varan. Framgången för föreningen handlade om att leverera produkter i god kvalitet och för att kunna göra det krävdes att det fanns tillräckligt tekniskt skickliga hantverkare. Sanne tar upp att det 1944 var svårt att hitta personer som var villiga att lära sig virkning vilket skulle kunna vara en av anledningarna till att föreningens verksamhet senare överläts till Bohuslöjd.

Mönstren var viktiga för föreningen. Det lades mycket tid på att undersöka gamla mönster, provvirka och virka om. Det har inte gått att hitta några nerskrivna mönster från föreningens verksamma tid och det nämns i en av texterna att det virkades efter förlagor. Paludan skriver om mönsterbeskrivningar som på 1900-talet blev så exakta att virkningen blev något som repeterades och då minskade kreativiteten och de egna initiativen (Paludan 1986, s. 91). Genom att föreningen utvecklade egna mönster kunde de som virkade få utlopp för kreativitet och uppfinningsrikedom.

Bohusläns virkning huvudsakliga försäljning var spetsar men det fanns ett intresse av att öka försäljningen och utvidga sortimentet. Det tillfälle som handlar om att en kund vill ha sina spetsar monterade återkommer i flera av texterna. Denna chans tog föreningens ledare hand om och detta visar på att det fanns en vilja att utveckla föreningen. Det finns också information i artiklarna att det fanns tankegångar att låta en formgivare arbeta fram nya mönster även om det inte är klart om så skedde.

Spetsarna har namn både under den verksamma tiden och under tiden på Bohuslöjd. Karaktären på namnen har skiftat från att utgå från Bohusläns natur och de personer som virkade spetsarna till att få namn efter geometriska naturfenomen som blömnamn, snöflingor m.m.

Under föreningens verksamma tid var de virkade spetsarna en vara som skulle säljas, det kom nya kollektioner och varianter, bl. a. montering. Det var viktigt att hitta nya försäljningsmöjligheter och nya favoriter hos kunderna (Hallén 2006, s. 39). När föreningens verksamhet gick över till Bohuslöjd kan det antas att verksamheten gick över från produktion av många olika varor till att bevara det som ansågs vara det bästa av föreningens arbete, Det blev istället ett bevarande av en tradition. Det behöver inte betyda att utvecklingen av mönster stod stilla även om det inte fanns någon uppgift på vilka av mönstren i pärm 3 som tillkommit efter 1954.

3.2 Slutsats

De frågor som ställdes i inledningen till undersökningen handlade om den estetik som Bohusläns virkning stod för. Det är 3 pärmar med prover och texter från föreningens verksamma tid som har undersökts. I arbetet har det visat sig att den berättelse som finns återgiven i litteraturen stämmer överens med resultatet av denna undersökning.

Den första frågan handlade om vilka estetiska uttryck som visar sig i spetsarna från föreningen och om det finns några kännetecken på att de kommer just från Bohusläns virkning.

Bohusläns Virkning sysslade endast med spetsvirkning. Provernas material, färg, teknik och form har undersökts och diskuterats och det visar sig att spetsarna inte är unika i sitt slag utan följer den tradition som finns inom spetsvirkning. Många av spetsarna har återfunnits i tidigare böcker som behandlar virkning i ett historiskt perspektiv. Spetsarna är till största delen vita även om variationerna var större under föreningens verksamma tid än efter Bohuslöjds övertagande av verksamheten. Spetsar från Bohusläns virkning under föreningens aktiva period fanns i olika varianter och tekniker som var aktuella och moderna under föreningens verksamma tid. Den pärm som kommer från tiden då Bohuslöjd höll i Bohusläns virkning visar att virkningen håller lika hög kvalitet men att mönster och föremål har homogeniserats. Det som var Bohusläns Virknings mönster inom Bohuslöjd var en liten del av de mönster som utvecklades och såldes under föreningens verksamma tid. Bohusläns virkning har varit en del av virkningens utveckling och mönster från föreningen har levt kvar och utvecklats i senare mönsterböcker.

Den andra frågan handlar om hur föreningens drivande personer under 1935-1954 såg på Bohusläns virknings estetik.

Det visar sig att en viktig del av diskussionen handlade om virkningen i Bohuslän innan föreningen startade då tekniken var bra men föremålen och materialet inte var bra nog. Som en motsats beskrevs det hur virkningen i området förbättrades av föreningens arbete. Det var viktigt för föreningen att mönster från äldre föremål användes som en grund för verksamheten och inspirationen kom från privata samlingar och museum. Materialet i spetsarna skulle helst vara svenskt lin men det var förhandlingsbart beroende på tillgång. Spetsarnas vita färg framställs som något positivt laddat och eftersträvansvärt.

De hantverkande kvinnorna var centrala för föreningens verksamhet men det var inte bara kunskaper inom virkning utan också montering. Texterna framhåller att rätt handlag var viktigt för att få fram ett gott resultat och personerna som virkade och monterade var kärnan i föreningen. De som virkade var den viktigaste ingrediensen för föreningens framgång.

Det som uppmärksammades under arbetet med uppsatsen och som kan vara intressant att undersöka närmre handlar om de personer som virkade för Bohusläns Virkning. De var centrala i föreningen och forskning inom området skulle vara ett bidrag till svensk kvinnohistoria. Den diskussion som fördes i Föreningen Bohusläns virkning hänger också tätt samman med smakfostran och synen på den goda smaken. Bohusläns virknings roll i smakfostran och kring vad som anses vara vacker virkning är något som inte fått utrymme i uppsatsen och är intressant som en vidare forskningsfråga.

4 Sammanfattning

Den här uppsatsen utgår från de virkade spetsar som tillverkades under begreppet och föreningen Bohusläns virkning. Undersökningen har utgått från estetiken i de virkade föremål som finns bevarade i Bohusløjds arkiv och från hur estetiken diskuteras i texterna, tal och tidningsartiklar om föreningens verksamhet.

Utgångspunkten var att göra en kvalitativ undersökning av Bohusläns Virknings tre pärmar med virkade prover. Undersökningen har genomförts genom att titta på fotografier av de virkade proverna eftersom det fysiska materialet inte var tillgängligt under uppsatstiden. Undersökningen delades upp i två delar. Prover valdes ut slumpvis av en person som stod utanför undersökningen och undersöktes, beskrevs och analyserades. De utvalda proverna jämförs också med prover i böcker om virkningens historia. Den andra delen av undersökning handlar om att identifiera diskussionen kring Bohusläns virknings estetik. Detta gjordes genom att gå igenom, beskriva och analysera texter och artiklar från föreningens verkamma tid med olika infallsvinklar.

Uppsatsens teoretiska referensram är teorin kring hemsløjdens estetik som Charlotte Hyltén-Cavallius identifierar för att visa på kvalitetskriteriet inom hemsløjden. Det är färg, material teknik och föremål som tillsammans bildar en norm för hemsløjdens estetik. Dessa kriterier användes i undersökningen som en ingång till materialet.

I undersökningen av proverna har inte materialet kunnat fastställas men det visar sig att Resultatet från undersökningen av spetsarna visar att den största delen av de undersökta spetsarna är vita eller ljusa i färgen. De som inte är vita är oftast naturfärgade i olika nyanser. Det används olika tekniker i spetsarna och dessa varierar i komplexitet. Pärm 1 innehåller prover i olika former, det är fler som är virkade fram och tillbaka än runt. Pärm 2 innehåller mellan- och uddspets som oftast virkas på tvären. I pärm 3 är samtliga prover virkade runt.

Undersökningen av texterna visar på att det som oftast tas upp i texterna om föreningen är att material, teknik och mönster ska vara rätt. När färgen på spetsarna beskrivs så är det den vita färgen som framhålls. Bländande vitt eller bländvitt är ett uttryck som visar på spetsars förträfflighet. Materialet skulle helst vara svenskt lin men är förhandlingsbart om det uppstår brist på material. Tekniken skulle övas upp genom utbildning och spetsarna godkändes eller skickade tillbaka till den som virkade om den inte höll måttet. Mönster utarbetades utifrån äldre mönstersamlingar och museiföremål. Det finns inget som tyder på att det arbetades med färdigskrivna mönster. Föreningen arbetade med försäljningsstrategier och att ta fram nya produkter som skulle öka försäljningen. Montering av spets på andra tyg var en viktig del av försäljningen.

Det som undersökningen har visat är att spetsarna i samlingen inte är unika i sitt slag. Många av spetsarna har återfunnits i tidigare mönstersamlingar och är en utveckling på den tidigare virkningstraditionen. Genomgången visar på ett stort tekniskt kunnande hos de som virkat. Vissa utvalda mönster som Bohusstjärnan har blivit starkt förknippade med föreningen eftersom de varit mer omtyckta och dessa har ofta fått vara föreningens signum. Men spetsar från Bohusläns virkning var betydligt mer än ett enstaka mönster det var en uppsjö av mönster och varianter som virkats av 100-tals kvinnor i Bohuslän.

Det visar sig också att en viktig del av diskussionen som fördes handlar om virkningen i Bohuslän innan föreningen startade. Då var tekniken hos de som virkade bra men föremålen och materialet inte var bra nog utan behövde utvecklas. Det beskrevs hur virkningen i Bohuslän förbättrades efter att föreningens arbete startat.

Det var viktigt för föreningen att mönster hämtades från den tidigare traditionen inom virkning. Äldre föremål användes som en grund för verksamheten och inspirationen kom från privata samlingar och museum. Materialet i spetsarna skulle helst vara svenskt lin även om materialet var förhandlingsbart beroende på tillgång. Spetsarnas vita färg framställs som något positivt laddat och eftersträvansvärt.

De hantverkande kvinnorna var centrala för föreningens verksamhet men det var inte bara virkning utan kunskaper i montering beskrivs som en viktig gren av föreningen. Rätt handlag var viktigt för att få fram den kvalitet som föreningen ville uppnå.

5 Bildförteckning

- Fig. 1 P1-10 Filévirkad spets. Foto: M. Claesson
- Fig. 2 P1-30 Spets med mignardiseband. Foto: M. Claesson
- Fig. 3 P1-36 spiralformad spets. Foto: M. Claesson
- Fig. 4 P1-38 Rundvirkad spets. Foto: M. Claesson
- Fig. 5 P1-42 Spets virkad fram och tillbaka. Foto: M. Claesson
- Fig. 6 P1-70 Bohusstjärna halvmåneformad luftmask-båge. Foto: M. Claesson
- Fig. 7 P3-01 Bohusstjärnan rund luftmaskbåge Foto: M. Claesson
- Fig. 8 P3-73 Vävd duk med virkad kant. Foto: M. Claesson
- Fig. 9 P2-13 Mellanspets. Foto: M. Claesson
- Fig. 10 P2-53 Uddspets. Foto: Foto: M. Claesson
- Fig. 11 P2-58 Uddspets tränsad virkad på längden. Foto: M. Claesson
- Fig. 12 P2-60 Mellanspets med ganserband. Foto: M. Claesson
- Fig. 13 P2-68 Mellanspets i blått. Foto: M. Claesson
- Fig. 14 P2-79 Uddspets med blommönster. Foto: M. Claesson
- Fig. 15 P2-103 filévirkad spets med monogram. Foto: M. Claesson
- Fig. 16 P2-108. Uddspets med inspiration från knyppling. Foto: M. Claesson
- Fig. 17 P2-136 mellanspets med hjärta. Foto: M. Claesson
- Fig. 18 P3-2 rundvirkad spets Vitsippa. Foto: M. Claesson
- Fig. 19 P3-9 rundvirkad spets Orion. Foto: M. Claesson
- Fig. 20 P3-11 rundvirkad spets Margurit. Foto: M. Claesson
- Fig. 21 P3-15 rundvirkad spets Viol. Foto: M. Claesson

6 Referenser

Arkiv:

Arkivet för Bohusslöjd-konstfliten. Bohusläns virkning. Röhsska Museet Göteborg, Sverige.

Otryckta källor:

Jacobsson, E (1939). *Bohusspetsarne på Nordiska Kompaniet*.

Sanne, K. (1944). *Bohusläns Virkning*.

Tal vid utställning i Uddevalla (1942). *Tal vid utställning i Uddevalla*.

Virkningen (u.å.).

Elektroniska källor

Wikipedia (2017). Picot <https://sv.wikipedia.org/wiki/Picot> [2017-05-09].

Wikipedia (2017). Bordsunderlägg <https://sv.wikipedia.org/wiki/Bordsunderlägg> [2017-05-25].

Tryckta källor och litteratur:

Björk, G. (1944). *Svensk virkning under 100 år: ett bildhäfte med text*. Stockholm: nordisk rotogravyr.

Bohuslänsk virkning bör bli en modesak: Ett hundratal virkerskor i ständigt arbete (1941). *Bohusposten*, 10 juli.

Bohuslänsspetsarna slog bra igenom (1940). *Bohusposten*. 29 juni.

Danielson, S. (1991). *Den goda smaken och samhällsnyttan: om Handarbetets vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen*. Diss. Lunds Universitet.

Eldervik, B (1999). *Den dansande damastvävaren*. Stockholm: Nordiska museet.

Fröjer, K. & Zienkiewicz, H. (1979). *Linboken: hemodling och hemberedning*. Stockholm: LT.

Göteborgs Stads Kulturnämnd (2016). *Övergripande handlingsplan för en tillfällig stängning av Röhsska museet för att arbeta med arbetsmiljö och verksamhetsutveckling* [http://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/F79FEE9215BEC9FAC125807A004A1343/\\$File/Handlingsplan_tillfallig_stangning_Rohsska_museet_2016_11_29_B.pdf?OpenElement](http://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/F79FEE9215BEC9FAC125807A004A1343/$File/Handlingsplan_tillfallig_stangning_Rohsska_museet_2016_11_29_B.pdf?OpenElement) [2017-05-09].

Hallén, M. (2006). Virkning - en älskad och hatad teknik. I Axel-Nilsson, C & Hallén, M (red). *Bohuslöjd: 100 år av hjärtans lust*. Göteborg: Bohusslöjd/konstfliten, ss. 36-41.

Hellqvist, E. (1980). *Svensk etymologisk ordbok*. 3. Uppl. 4 tr. Lund: LiberLäromedel/Gleerup.

Hemslöjdsutställningen öppnas idag (1935). *Bohusläningen*, 19 juli.

- Hyltén-Cavallius, C. (2007). *Traditionens estetik: spelet mellan inhemsk och internationell hemslöjd*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet.
- Häglund, U. (1999). *Bohus Stickning*. Omarb. Nyutg. Uddevalla: Bohusläns museum.
- Key, E. (2014). *Skönhet för alla*. Ny utg. Ödesög: Alvastra.
- Nylén, A-M. (1969). *Hemslöjd: den svenska hemslöjdens historia fram till 1800-talets slut*. Lund: H. Ohlsson.
- Palmsköld, A. (2012). *Begreppet hemslöjd*. Stockholm: Hemslöjdens förlag.
- Palmsköld, A. (2015). Överblivet gods och kulturell förslitningsprocess. Ur *I utkanten och marginaler: 31 texter om kulturhistoria: en vänbok till Birgitta Svensson*. av Larsson, M. (red). Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Palmsköld, A. (2016). Craft Crochet and heritage. I Palmsköld, A. Rosenqvist, J. & Almevik, G (red.). *Crafting Cultural Heritage [Elektronisk resurs]*. Tillgänglig på internet <http://hdl.handle.net/2077/42095> [2017-04-30].
- Paludan, L. (1986). *Hækling: historie og teknik*. Köpenhamn: Borgen.
- Patel, R & Davidson, B (2011). Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning. 4., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- På jakt efter Bohusstjärnan hos fru Sanne på Morlanda (1946). *Bohusläningen*, 29 augusti.
- Rosenqvist, J (2007). *Könsskillnadens estetik? Om konst och konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- och 1990-talen*. Diss. Lund: Lunds universitet 2007.
- Sandgren, P. (2008). *Ursprung okänt – Virkningens utveckling i Sverige fram till 1900-talet*. Linköping: Linköpings Universitet.
- Stanonov-Hidemark, E. (1999). *Lilli Zickermans bästa: hemslöjdstankar från källan*. Umeå: Hemslöjden.
- Stålberg, W (1977[1848]). *Den nya virkboken: en fullständig anvisning till alla slags virkningar såväl med hwit tråd som med kulörta garner, efter Charlotte Leander... : till unga landsmaninnors tjänst*. Faksimileuppl. Stockholm: Rediviva.
- Thorman, E. (1944). *Bohusläns virkning*. Stockholm:
- Valeri, R (1996). Om smak och estetik – en bakgrund. ur Valeri, R. Berglin, E. Och Nordström, I. (red.). *Tycke och smak; sju etnologer om estetik*. Stockholm: Carlsson. ss. 9-15.
- Ågren, K. (1999). I hemslöjdens hus. I *Den vackra nyttan: om hemslöjd i Sverige*. Hedemora: Gidlund i samarbete med Riksbankens jubileumsfond, ss. 47-70.
- Åstrand, H. (1964). *Virkade spetsar*. Ny omarb. Uppl. Västerås: Ica-förlag.

